

Педагогическо списание на
Великотърновския университет
„Св. св. Кирил и Методий“

ПЕДАГОГИЧЕСКИ
АЛМАНАХ

Брой 1, 2019

ПРЕДУЧИЛИЩНА ПЕДАГОГИКА

ПРИОРИТЕТИ НА ОТГОВОРНОТО РОДИТЕЛСТВО ЗА ВЪЗПИТАВАНЕ НА СОЦИАЛНО УВЕРЕНО ДЕТЕ

Петя Конакчиева

PRIORITIES OF RESPONSIBLE PARENTING FOR RAISING SOCIALY CONFIDENT CHILDREN

Petya Konakchieva

Abstract: *The study is devoted to a contemporary issue important for the theory and practice of contemporary preschool education: raising social confidence in childhood. The research interest in the issue is related to the need to achieve a partnership between the subjects responsible for the socialization of the growing individualities. In this contemporary research field, the purpose of the research, i.e. the disclosure of the priorities of modern parents related to the raising of socially confident children, is also included. It is assumed that by exploring, analyzing, and defining the parental vision for children's development and by registering family-significant practices of positive support for socially confident behaviour, it is possible to reveal reserves for developing collaborative programmes aimed at the timely manifestation and direction of the successful social adaptation of developing personalities.*

The survey was conducted in the form of a written survey. The representativeness of the sample is guaranteed by the number of people surveyed: 247 parents from different Bulgarian settlements.

The scientific novelty of the work was projected into the following results: revealing the meaningful aspects of the parental vision for child development and the instrumental resource of family education to promote children's social confidence; establishing the parental competence of parents to positively support the children's social and personal development; outlining supports for the achievement of partner interaction between pre-school educational institutions and families in formulating joint goals to ensure successful social adaptation; drawing current problem areas for pedagogical counselling.

Key words: *Priorities for raising socially confident children, vision for development, instrumental resource to promote social confidence, educational competence of parents.*

Увод

Съвременното виждане за родителите като равнопоставени субекти на възпитанието ги извежда в позицията на значими партньори на педагозите при преодоляване на социалната неувереност в децата. Гарантирането на социалния аспект на детското здраве е споделена отговорност на семейството и предучилищните образователни институции. Това предполага осигуряване на социално благополучие на детето чрез подготвяне и изявяване на компетенции за хармонично взаимодействие със себе си и с

другите. Постигането на партньорство между отговорните за социализацията на растящата индивидуалност субекти изисква определяне на изходните ориентири за реализиране на ефективна съвместна дейност в сферата на социалното здраве и благополучие. В тази връзка за добрите педагогически практики е важно отчитането на визията на семейството, свързана с ранното подготвяне и изявяване на основополагащи компетенции, определящи профила на социално компетентната личност, която има потенциал успешно и уверено да се утвърди в социокултурното обкръжение.

I. Теоретични основи на изследването

1. Същност и съдържание на феномена „отговорно родителство“

Утвърждаването на демократични ценности в обществото на знанието е свързано с преосмисляне на функциите и отговорностите на съвременното семейство. Те са регламентирани чрез редица нормативно-правни документи на национално, европейско и световно равнище. Акцентът в тях се поставя върху уважение на достойнството на детската личност, отчитане на нейните интереси и подкрепа на потребностите за общуване и самоутвърждаване в здравословна и хуманна среда.

Родителството е сложно социално-психологическо явление, включващо съвкупност от ценностни ориентации, възгледи, позиции, отговорност. Именно отговорността определя поведението на родителя, тъй като „семейството е най-важно за връзката на детето със света и му осигурява богат личен и социален опит“ (Петрова 2013: 147).

Отговорното родителство се свързва с проява на търпение и уважение към детето, с обезпечаване на адекватна самооценка, самоуважение, чувство за достойнство, увереност и автономност. То предполага осъзнато влияние на родителите върху процеса на съхраняване на живота и здравето на детето. Може да се интерпретира в аспект на личностна, нравствена и гражданска отговорност. При всички случаи обаче детето се определя като абсолютна ценност.

Като социален феномен отговорното родителство е характеристика на качествата на родителите, която се проявява в отношенията и взаимодействията с детето и която определя физическото, социалното и психологическото здраве на растящата индивидуалност.

Съдържанието на понятието „родителство“ провокира дебат на различни равнища. То се разглежда от авторите като: социокултурен, биологичен и психологически феномен; социален институт; дейност, свързана с грижа за детето, с обучението и възпитанието му; етап от живота на човека, чието начало бележи зачеването на детето; отношения на кръвно родство между родители и деца и т.н. В разработката си „Етнография на родителството“ И. С. Кон прави уточнение, че родителството е система от взаимосвързани императиви: родителски чувства, любов, привързаност към децата, социални роли и нормативни предписания на културата, реално поведение и отношение на родителите към децата, стил на възпитание.

В психолого-педагогическите концепции отговорното родителство се свързва с възпитателния потенциал на семейството, което „... има основна роля за опознаването на света и социализацията на детето“ (Йорданова 2013: 86). Ефективното използване на ресурсите е определящо за качеството на семейното възпитание, чиито задачи се конкретизират в: осигуряване на физическото здраве; интелектуалното развитие и стимулиране на творческите способности; възпитаване на ценности, емоционална култура и естетически вкус. Трябва да се отчетат и характеристиките на съвременното поколение деца и ученици. „Разбирането на тези специфики е важно, за да се осъществи резултатна комуникация с тях“ (Гърмидолова, 2014: 228).

В изследванията, посветени на родителската отговорност, се оперира и с понятието „родителски потенциал“. То се разглежда като многообхватно. В структурата му Р. В. Овчарова диференцира:

- биологичен компонент – свързва се с наследствеността и генопрограмата;
- икономически компонент – намира израз в имуществените характеристики, битови условия, жилище и други блага;
- организационен компонент – състав и структура на семейството;
- социален компонент – принадлежност към определен етнос, социално положение на родителите, професионална дейност, образователен, културен и духовен статус;
- психолого-педагогически компонент – равнище на знания и умения за ефективно реализиране на възпитателната функция на семейството;
- нравствено-ценностен компонент – спазване на нравствени норми и принципи на поведение, наличие на значими духовно-нравствени цели;

– комуникативен компонент – характер на семейните отношения и взаимоотношенията с обществото.

Правата, задълженията и отговорностите на родителите са регулирани посредством семейното законодателство. Чрез него законодателят обезпечава законните интереси на детето.

Отговорното родителство се свързва със система от компетенции и опит в сферата на възпитанието на детето. Сред тях определящи са: когнитивната компетентност (знания за развитието на детето, за особености на възпитанието), комуникативна компетентност (умения за общуване, за формиране на хармонични отношения с детето, за разрешаване на конфликти и др.), ценностно-смыслова компетентност (осъзнаване на детето като ценност и на мисията на родителството в обществото), поведенческа компетентност (компетенции за съхраняване на здравето, за управляване на отношенията и формиране на емоционална привързаност).

Отговорното родителство предполага готовност и способност на двамата родители да гарантират позитивна подкрепа на успешната адаптация на детето в обществото чрез:

– грижа – предполага отзивчивост на детската потребност от любов, емоционална топлина, приемане, принадлежност, безопасност, предсказуемост на реакциите. В своето единство този комплекс от практически дейности, умения, отношения, мисли и чувства обезпечава необходимата на детето сигурност и стимулира проявите на увереност при изследване на заобикалящия го свят;

– насочване – включва определянето в ежедневието на правила за приемливо и неприемливо поведение. Чрез общуването в семейството се създават предпоставки за формиране на собствени нагласи, идеи, възгледи за ценностноцентрирано взаимодействие със света. Целесъобразното използване на възпитателния потенциал на родителите подпомага процеса на осмисляне на норми и правила и превръщането им в личностна характеристика. Формирането на отношение към себе си и другите се подготвя чрез възприемане на ограниченията и контрола, които възрастните налагат. Тук целесъобразно е очертаването на разумни граници, които да бъдат ориентир на детето. При поставянето им следва да се отчитат правила, съобразени с детската жизненост и динамичност. Те следва да се приемат като неизменни характеристики на детето, което търси начини да утвърди своята индивидуалност и „да се фокусира върху стремежа му за себеактуализация и неповторимостта на вътрешния му свят“ (Чуховска 2013: 320). Самоутвърждаването следва да бъде подкрепяно и насърчавано като важен аспект на базисната социална способност „адаптивност“. Утвърждаването на собствената идентичност е значим компонент на представата за себе си. Тя е съществено условие за постигане на душевен комфорт и здраве като аспекти на изконното право на живот в хармония със средата;

– зачитане индивидуалността на детето – свързва се с изслушване, разбиране, вникване в индивидуалния възглед на развиващата се личност, приемане правото на собствени схващания, идеи, предпочитания. Предполага възпитаване на чувство на себеуважение и представа за собствена ценност;

– осигуряване на шансове за развитие и насърчаване на автономността – изразява се в гарантирането на възможности за придобиване на нови умения и стимулиране проявите на увереност в собствените възможности за успешно справяне в проблемни ситуации. Тук ценни инструменти са самостоятелното изследване, апробирането на идеи, грешката като ориентир на собствените действия, както и уменията за логическо мислене с цел ориентиране в разнообразни и понякога сложни ситуации. Например: „В обучението по математика логическото мислене се проявява преди всичко в умозаключенията по индукция, дедукция и аналогия, до които се достига чрез разсъждения, които от своя страна дават информация, която е зад границите на непосредственото възприятие“ (Минчева 2010: 48). Приложени в полето на семейното възпитание, те предпоставят разнообразни шансове за развитие на детската индивидуалност, които са силно емоционално обогатени, защото са споделени в интимното пространство на най-близките, които разбират и подкрепят гордостта на детето от собствените му постижения.

Проявите на увереност в собствените възможности за успешно справяне в проблемни ситуации могат да бъдат стимулирани чрез личния родителски пример. По пътя на подражанието и чрез насърчение от родителите децата могат да усвоят редица стратегии за преодоляване на затрудненията. Например умението да се прави езикова догадка е стратегия, която компенсира липсата на достатъчно езикови знания и помага за преодоляване на проблеми в общуването. Подобни проблеми могат да бъдат избегнати и ако децата се научат да „реагират адекватно на чутата реч в зависимост от нейния интонационен контур – да имат готовност да отговорят и евентуално да помолят за повторение или обяснение, ако са чули въпрос (възходяща интонация); да изпълнят команда, ако тонът е бил повелителен; да отгатват значението на думи от картини и контекст...“ (Кънева 2005: 101).

Следователно отговорното родителство се свързва с балансиране на различните страни на възпитанието при демонстриране на висока степен на доверие към детето. Предполага готовност, способност и желание на двамата родители за подкрепа на растящата индивидуалност по посока подготвяне и извяване на компетенции, необходими на детето за успешна адаптация и реализация в обществото.

2. Социалната увереност като психолого-педагогически проблем. Профил на социално увереното дете

Социалната увереност се определя като качество на личността, което включва следните компоненти:

- комуникативен – свързва се с умения за проява на комуникативно поведение;
- оценъчно-регулативен – изразява се в прояви на позитивна самооценка;
- поведенческо-дейностен – проявява се в умения за уверено поведение в дейността (Прима, Филипова, Молостова, Лебедев, 2001: 23).

Социалната увереност се формира на основата на придобития от детето опит в процеса на общуване и взаимодействие с другите. Тя се проявява в поведението, разглеждано като процес на общуване и дейност. Тук растящата индивидуалност, водена от амбиция да бъде разбрана и да завоюва симпатии и статус, се проявява като опознаващ и преобразуващ себе си и света субект.

Според Е. В. Прима, Л. В. Филипова и И. Н. Колцова социалната увереност като качество на личността се проявява в сферата на взаимодействие с другите. Изборът на приемлив модел на самоутвърждаващо поведение и творческо самоизразяване зависи от социалните компетенции на детето, определящи ефективността на интеракцията му с околните (Прима, Филипова, Колцова 2003: 123). „Взаимодействието на детето със социалната среда е източник на неговото развитие“ (Чуховска 2013:83). „Способността за диалог се характеризира с умение да се изграждат отношения на базата на равноправието и на формите на общуване. Изразява се в умението за комуникация, откритост за творческо взаимодействие и сътрудничество (включително и с творби на изкуството). Способността за диалог е основата на творческото самоизразяване“ (Мойнова, 2016:109).

Понятието „социална увереност“ има интегративен характер. В него се включват доверието в себе си, вярата в собствените възможности, самоутвърждаването, социалните умения, способността за творчество и интегриране на личността. Съществена е връзката между социалната увереност и способността за правене на нещо. В своите изследвания К. Гроздев доказва, че в предпочитаните от децата игри с пясък се осъществяват социални контакти, основани на индивидуалния и груповия опит. Извършването за удоволствие в пясъчника укрепва доверието в себе си сред другите, способства за опознаване на собствените възможности и възможностите на другите, създава се реално възпитателно пространство за формиране на основни социални умения. „Към социалния начин на живот се приобщават и децата със специални образователни потребности, и децата с дарби, и хиперактивните“ (Гроздев 2017: 105).

Социалната увереност осигурява адекватно отношение на детето към позитивни и негативни ситуации. Тя предполага и адекватно възприемане на собствените успехи и неуспехи. Съществено условие за възпитаването в социална увереност са създаването и поддържането на социална сигурност. Нейното съпреживяване се постига чрез занимателна възпитателна технология, която родителите прилагат по силата на своите положителни емоции в игрово взаимодействие, като си „... служат с похвати за стимулиране на детето посредством примери за оказване на помощ и изразяване на социална сигурност (усмивка, указателен жест, погалване, потупване по рамото и др.“ (Петрова 2010: 229).

Именно социалната сигурност във възпитателните взаимоотношения благоприятства проявяването на социална увереност. В основата ѝ психолозите поставят положителната „Аз-концепция“, която се формира като закономерен и уникален резултат от психическото развитие. Тя се разглежда като относително устойчиво и същевременно подвластно на вътрешни изменения и колебания образувание. Като динамична съвкупност от нагласи, насочени към себе си, „Аз-концепцията“ се определя от три основни фактора:

- чувство за собствена значимост;
- осъзнатост на собствените компетенции;
- убеденост в импонирането на другите.

В съдържателен аспект „Аз-концепцията“ включва:

- описателен компонент – картина на Аз-а, представата на индивида за себе си;

– афективно-оценъчен компонент – афективна оценка на Аз-образа. Самооценка, която притежава различна степен на интензивност, доколкото конкретните черти на Аз-образа могат да провокират емоции, свързани с тяхното приемане или осъждане, които имат различна сила. Предполага лично съждение на индивида за собствената му ценност, позитивна или негативна нагласа, насочена към специфичен обект – Аз. Отражава степента на развитие на чувството за самоуважение, на усещането за собствена ценност и позитивно отношение към Аз-а;

– поведенчески компонент – потенциална реакция, изразена в поведението; конкретни действия, които могат да бъдат провокирани от самооценката и Аз-образа.

Детето получава представата за себе си чрез опита от своите постижения, от успехите в различните дейности и оценките на другите, на които то се доверява. Положителният Аз-образ предполага доверие в себе си, увереност в ефективността и адекватността на поведението в конкретна ситуация.

Социално увереното дете вярва, че ще действа правилно и успешно и ще постигне положителен резултат при решаване на трудни задачи в своето ежедневие. Доверието в себе си се проектира в собствените действия като стремеж към постигане на положителен резултат. Увереното дете действа съобразно обстановката и интуитивно открива верните решения. То може да изрази своите желания и да прояви инициатива.

Социалната увереност се демонстрира чрез поведенческите прояви, вербални и невербални признаци. Профилът на социално увереното дете включва сияещ поглед и откритост за контакт, енергични движения, гъвкава походка, липса на напрежение в тялото, изразителност, свързаност и плавен темп на речта. Опора на социалната увереност е представата за възпитаност, изразявана чрез подходящ речев етикет в ежедневното общуване. Тя „... позволява да се усвояват формите на социално взаимодействие и поведение, да се опознае действителността“ (Василев 2018: 2). Когато изискването за възпитаност е вградено в стила на семейните взаимоотношения, в речта на „... 5–7-годишните формата за учтивост постепенно се налага като едно от основните правила за изразяване на положително емоционално отношение, любезност, вежливост, приличие“ (Петрова, 2012: 37–38). Към тези характеристики се добавят и сензитивността към предложения, уменията да отстоява себе си, да бъде лидер, да се договаря, да се стреми към интеракция и да изразява своите намерения и чувства, адекватно да възприема ситуацията, да анализира своите действия и тези на другите и да определя поведението си спрямо тях, да има диференциран поведенчески репертоар. Посочените маркери очертават профила на социално компетентната личност, която „... е креативна и пълноценно се интегрира в обществото и неговото разнообразие“ (Стефанова 2017: 64).

Социално увереното поведение предполага подготвяне и извяване на основополагащи умения като:

- вземане на индивидуално решение и прогнозиране на последствията от собствените действия;
- избор на адекватен на конкретната ситуация модел на поведение;
- управляване на блокиращите чувства, т.е. трансформиране на гнева, агресията, обидата, вината и т.н. в продуктивни форми на поведение;
- реализиране на самоутвърждаващо поведение без агресия и при зачитане на чужди гледни точки;
- адекватно възприемане и интерпретиране на похвали, обективно самооценяване в общуването с другите;
- разрешаване на проблемни ситуации чрез компромис, прогнозиране и управляване на конфликти.

Възпитаването на социална увереност в предучилищното детство се свързва и с развитието на емоционалната сфера на детската личност. Емоционалното отношение на детето към себе си и света е важен фактор, определящ вектора на личностното развитие. То регулира дейността и я насочва. Транслира самореализацията.

Преживените емоции са значимо условие за успешната адаптация на детето от предучилищна възраст. В процеса на формиране на детската личност се разширява спектърът на социално обусловените емоции, които са в основата на социално ориентираното поведение. Тук могат да се очертаят различни предизвикателства, които изискват вниманието на възрастните. От друга страна, „В последните години на разположение на деца, учители и родители са все повече компютърни игри, които имат образователни цели...“ (Георгиева, Дошкова 2012: 315), като „в игрите присъстват теми, неподходящи за деца като насилие, черен хумор, камикадзе“ (Минчева, Дошкова 2009: 76). Активното включване в различни контакти въкъщи и извън дома, овладяването на нови социални роли съществено

преустройват емоционалната система на растящата индивидуалност. В края на предучилищното детство детето е особено чувствително към социалните взаимоотношения. Това предпоставя формирането на самооценка, на увереност в себе си и в значителна степен предупреждава социалните отношения в перспективен план.

Емоционалната страна на детската жизнестойност съществено влияе върху успешната социализация. „Децата израстват и изследват действителността около себе си чрез езика“ (Йорданова 2005: 5). Съпреживяването на емоциите поражда и потребността от тяхното опознаване, разпознаване и назоваване. „По този начин детето развива своята социална и комуникативна сетивност“ (Василев 2018: 1).

Именно в домашното възпитание детето формира основни представи за емоциите и емоционалната отзивчивост, които обогатява в общуването със своите връстници. „Овластяването на знания за езика и приложението им в съвместни дейности променя характера на общуването в детската група“ (Петрова 2008: 211). Поради това е важно родители и учители да бъдат особено внимателни към някои аспекти на детското емоционално развитие и в частност към индивидуалните особености на емоционалните преживявания, емоционалната експресия и емоционалното поведение. „Важно е да се следват особеностите на периода на детското развитие и неговите субективни очаквания, за да се стимулират процесите на емоционално възприемане, интелектуално обогатяване и творческо пресъздаване“ (Чуховска 2016:257). Безспорно е, че от единството на емоционалното и езиковото развитие, изградени „... от семейството, социалната среда и детската градина“, зависи успехът на детето в обществен, когнитивен и личностен план (Йорданова 2016:28). Зададеният от отговорните родители вектор на индивидуалния просперитет на растящата индивидуалност следва да бъде подкрепен и в условията на образователната институция, в която педагогът трябва „да активизира познавателния интерес на децата, ... да бъде искрено увлечен, да създава емоционална атмосфера, емпатийно съпреживяване и психологическа поддръжка на всяко дете“ (Мойнова 1999: 49).

II. Изследователски параметри на проучването

1. Цел, хипотеза и задачи

Целта на изследването се конкретизира в разкриване на приоритетите на съвременните родители, свързани с възпитаване на социално уверено дете.

Предполага се, че посредством проучване, анализ и дефиниране на родителската визия за развитие на децата и регистрирането на значимите за семейното възпитание практики за позитивна подкрепа на проявите на социално уверено поведение е възможно да се разкрият резерви за конструиране на програми за сътрудничество, насочени към своевременно проявяване и направляване на успешната социална адаптация на развиващата се индивидуалност.

Обект на изследването е процесът на възпитаване на социално уверено дете в условията на семейната среда.

Предмет на изследването е разкриване на характеристики на възпитателното взаимодействие в семейството като процес на целенасочена подкрепа на успешната социална адаптация на развиващата се индивидуалност.

В съответствие с целта, обекта, предмета и хипотезата на изследването се формулират следните **задачи**:

1. Проучване на отношението на родителите към необходимостта от възпитаване на социално уверено в предучилищното детство.

2. Разкриване проектите на отговорното родителство, свързани с постигане на определящи за индивидуалността на детето представи и умения.

3. Определяне на значимите за семейното възпитание персонални и социални компетенции на растящата индивидуалност.

4. Систематизиране на приоритетите на комуникацията и общуването в семейството.

5. Дефиниране на модели на вътрешна позиция на родителя по отношение на детската индивидуалност.

6. Установяване на възпитателната компетентност на родителите за позитивна подкрепа на социално-личностното развитие на детето.

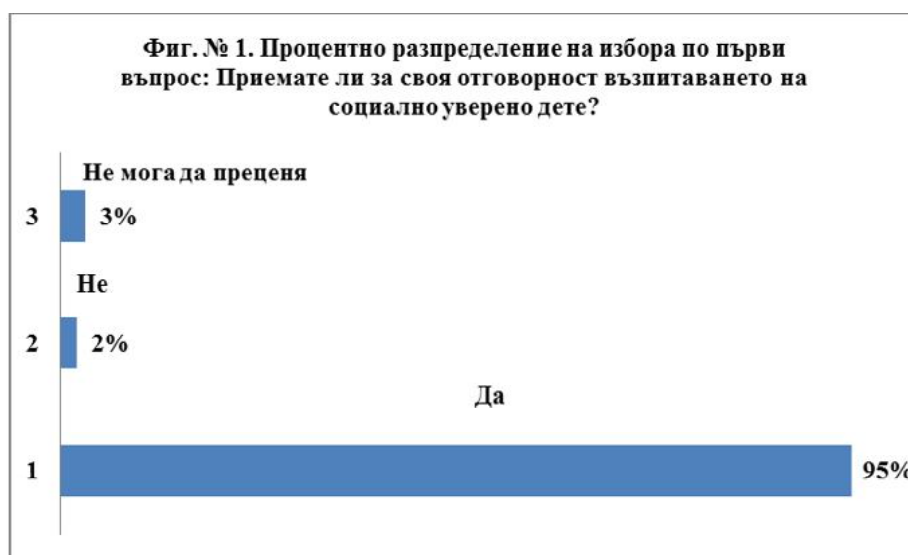
2. Организационни аспекти на изследването

Проучването на приоритетите на съвременните родители, свързани с възпитаването на социално уверено дете, е осъществено чрез писмена анкета. Изследването е реализирано през месец октомври

2018 г. чрез съдействието на студенти от специалност „Предучилищна и начална училищна педагогика“, редовна и задочна форма на обучение. Представителността на извадката е гарантирана чрез броя на изследваните лица – 247 родители, чиито деца посещават предучилищни образователни институции в различни населени места на страната: Велико Търново, Варна, Плевен, Русе, Враца, Ямбол, Стара Загора, Хасково, Търговище, Разград, Сливен, Горна Оряховица, Дебелец, Лясковец, Килифарево, Свищов, Севлиево, Павликени, Троян, Стралджа, Левски, Бреница, Хитрино и др.

III. Анализ на резултатите от анкетното проучване на приоритетите на отговорното родителство за възпитаване на социално уверено дете

За нуждите на експерименталното изследване е разработена анкетна карта, съдържаща 10 въпроса (вж. Приложение). Чрез първия въпрос се цели да се проучи нагласата на родителите за възпитаване на социално уверено в семейна среда. Това е *първият тематичен изследователски център*. Неслучайно се започва с отговорността като характеристика на възпитателното взаимодействие в семейството, тъй като именно тя определя доколко е осъзнат ангажиментът за позитивна целенасочена подкрепа на социално-личностното развитие на детето. Получените отговори са обобщени и онагледени чрез фиг. № 1.

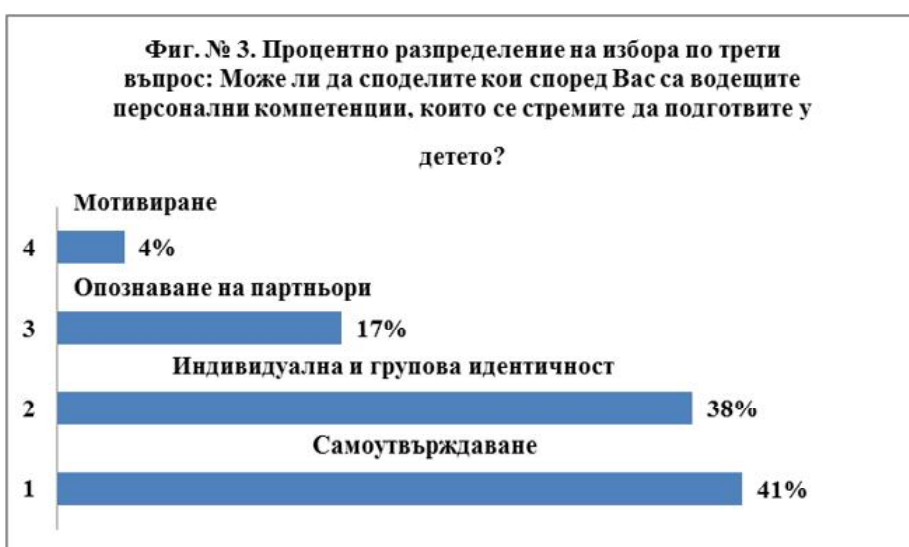

Анализът на получените количествени сведения, визуализирани чрез фиг. 1., дава основания за твърдението, че в изследваната извадка осъзнатата отговорност за възпитаване на социално уверено дете е нравствена ценност за родителите, за 95% от които отговорността е категорично осъзната, а останалите респонденти не могат да преценят – 3% или абдикират от този ангажимент, отговаряйки с „Не“ – 2%. Последните две групи са предизвикателство пред педагогическото консултиране, тъй като е очевидна необходимостта на бъдат привлечени за съмишленици и партньори на учителите в гарантиране на шансове на всяко дете за успешно социално-личностно развитие.

Вторият тематичен изследователски център на проучването е свързан с разкриване на съдържателния аспект на родителската визия за развитие на детето. Реализира се чрез следващите три въпроса, включени в анкетната карта. Получените резултати са обобщени и онагледени чрез фиг. 2., 3. и 4.

Внимателният прочит на данните, представени във фиг. 2., показва, че 39% от родителите извеждат адаптивността като основна способност, която желаят да подкрепят чрез ресурсите на семейното възпитание. Това мнение кореспондира с позицията на предучилищните педагози, декларирана в проведено от проф. д-р Д. Гюров изследване на приоритетите на учителите, свързани с интегрираната образователна система „Детска градина – училище“ (Гюров 2006: 273).

Откриването на обща позиция по този важен въпрос има особена значимост за обединяване на усилията на педагогическите субекти по посока постигане на необходимата адаптивна компетентност, която определя успешното функциониране на детето в условията на динамична и променяща се среда.

Тук интересен е вторият избор на родителите, който осигурява основания за твърдението, че за тях значим е комплексът „адаптивност–идентичност“. Това се потвърждава и чрез изразеното мнение относно приоритетното подготвяне на персонални компетенции (фиг. 3.), където индивидуалната идентичност е допълнена от груповата. Всъщност те се формират паралелно. Очевидно съвременните родители

осъзнават, че чрез Его-идентичността в детето се създава чувство на устойчивост и цялост на Аз-а, независимо от измененията като резултат на растежа и развитието. А то е особено значимо за възпитаването на автономност и увереност.

Вниманието на всеки пети родител е фокусирано върху инициативността. Това е важно, доколкото инициативността се трансформира в собствена дейност на детето, която се осъществява автономно и самостоятелно на основата на индивидуалния му избор. Целенасоченото насърчаване на прояви на инициативност в условията на семейното възпитание е инструмент за преодоляване на социалната неувереност на растящата индивидуалност. Тук отношение има и креативността, която се оказва значима само за 8% от анкетираните. Вероятно за този избор е от значение начинът на тълкуването ѝ в контекста на останалите избори и поставеното условие за изявяване на един от тях.

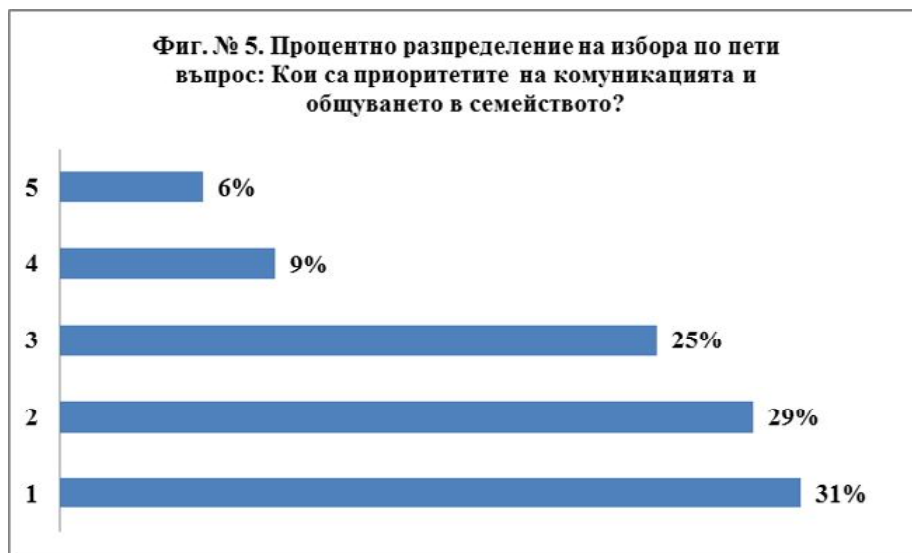
Интересни тенденции и взаимовръзки се открояват и чрез анализа на обобщените данни, представени във фиг. 4. и 5. Оказва се, че за 41% от родителите водещ избор на персонална компетенция е самоутвърждаването. Това е важно, доколкото е маркер за отчитане на връзката му с фундаменталната потребност на детето от самоизразяване и саморазкриване. Ценното тук е, че насърчаването на проявите на самоутвърждаване в условията на семейната среда предполага утвърждаване на ценността и значимостта на собствената личност. Направеният избор е знак за осъзната отговорност на семейството за гарантиране правото на детето да се изразява и да бъде себе си. Същевременно чрез него се демонстрира разбиране, че като сложен социално-психологически процес самоутвърждаването предполага активно взаимодействие със социоприродното обкръжение, в хода на което детската личност се самореализира, засягайки интересите, емоциите, ценностите на своите партньори. В основата стоят потребностите и мотивите за постигане на жизненозначими цели, свързани с признание, успех, власт и др. При удовлетворяването им се използват различни стратегии и тактики. Те могат да бъдат както конструктивни, така и доминиращи, компенсаторни и защитни. При всички случаи обаче те са свързани с Аз-концепцията на детето, с неговата самооценка, самоотношение и сила на Аз-а. В социализиращ план функцията на самоутвърждаването намира израз в стремежа към признаване, самореализация, достигане на ролева и личностна определеност, освобождаване от зависимостта. За да бъдат постигнати, е необходима подкрепата на родители и учители за подготвяне на определен личностен потенциал, възпитаване на волевите качества, осмисляне на собствените ценности, формиране на стремеж към успех и постижения, осъзнаване целите на собственото битие.

На второ място по значимост сред персоналните компетенции родителите поставят тези за индивидуална и групов идентичност (38%). Аспект на избора е коментиран по-горе. Тук като тенденция се добавя желанието за приоритетно включването на детето в социална група и изграждането на присъщо за нея световъзприемане.

Компетенцията за опознаване на партньори е поставена на трето място (17%). В контекста на семейното възпитание нейното подготвяне и изявяване се свързва с насърчаване на доброжелателно отношение към другите, със стимулиране на прояви на доверие към новодошлите, на откритост за контакт с тях и на очакване на доброжелателни реакции. Именно в този аспект могат да се открият резерви за реализиране на педагогическо консултиране, което се отнася до значението на своевременното формиране на нагласа за приемане на другия, за разгръщане на сътрудничество с него при уважаване на индивидуалността и реализиране на разумни компромиси. Удачно е да се потърсят и варианти за привличане на родителите към целенасочена подкрепа на усилията на педагозите за подготвяне и изявяване на компетенции за мотивиране. Те не се оценяват от родителите като особено значими (4%), но всъщност имат отношение към самоефективността, саморегулацията, любопитството и индивидуалните интереси. Очевидно е, че родителите се нуждаят от аргументирано представяне и достъпно илюстриране на предимствата от ранното подготвяне на посочения вид компетенции. Защото, когато детето осъзнае, че може да влияе върху социалната и предметната действителност, то развива доверие в собствените си сили. Това му помага да се справя с поставените задачи и проблеми, да влияе върху останалите и да бъде повлияно от тях. Самонаблюдавайки поведението си и оценявайки го съобразно степента на успешно прилагане на общоприетите и валидни правила на действие, детето всъщност формира умения за саморегулиране. Научава се да контролира собственото си поведение, да извършва до край започнатото и да се концентрира върху дейността си. Наблюдавайки и изучавайки социоприродното обкръжение, то проявява любопитство и демонстрира своите индивидуални интереси към новото и атрактивното, с което се среща. По този начин изгражда важни отношения към света на хората и предметите.

Предложените за оценяване по степен на значимост персонални компетенции са пряко обвързани с представените за ранжиране в четвърти въпрос социални компетенции (фиг. 4.). Фаворитизирани от родителите тук са компетенциите за взаимодействие в социален контекст (35%). Очертаването им като приоритет за семейното възпитание означава, че подготвянето и изявяването им е аспект на отговорното родителство. Вероятно това се свързва с разбирането, че възпитаването на положително емоционално отношение към връстници и възрастни е в основата на откритостта и честността към тях, на уважението на мнението им и готовността за учене от опита, който те имат. Конструктивното взаимодействие в социален контекст е значима предпоставка за развитие на емпатия и формиране на способност за смяна на перспективата. Затова учители и родители следва да търсят възможности за подпомагане на успешната комуникация, в хода на която детето може спокойно и ясно да изкаже какво не харесва в другите, като прояви търпение да изслуша и чуждото мнение. Конструктивната интеракция се основава на уменията за сътрудничество при решаване на проблеми и задачи и своевременното разрашаване на конфликти. Така детето се научава да уважава другия и неговото лично пространство, да споделя благодарност, да приема различните от него без предразсъдъци. Научава се да се солидаризира с тях, като опознава ценността и уникалността им. Защиаването на равнопоставеността, толерантността и справедливостта в процеса на общуване и комуникация подготвя нагласа към демократичните и гражданските отговорности. В този контекст може да се интерпретира и изявеният като втори избор на родителите – за ценностното ориентиране. Постигането му е значимо за 26% от анкетираните. Може да се очертае още една тенденция – очевидно компетенциите за приобщаване към ценности се допълват от тези за поемане на отговорност – 24%. В своето единство те подкрепят позитивната представа на детето за собствените му възможности и предпоставят самоопределянето му като осъзнаване на „Аз-образа“. А това благоприятства проявяването на самочувствието. Затова за добрата възпитателна практика в семейството е важно осигуряването на възможности на детето да се почувства гордо и поощрено за своите постижения и способности, защото това е път за откриване и отстояване на място в общността. Тук могат да се потърсят варианти за оказване на педагогическа подкрепа и консултиране, които да включат и предлагане на съвременни стратегии за провокиране на интерес към работата в екип, която едва 15% от респондентите оценяват като значима.

Третият тематичен изследователски център на проучването е свързан с разкриване на инструменталния ресурс на семейното възпитание за насърчаване на детската социална увереност. Реализира се чрез следващите три въпроса от анкетната карта. Получените резултати са обобщени и онагледени чрез фиг. 5., 6. и 7.

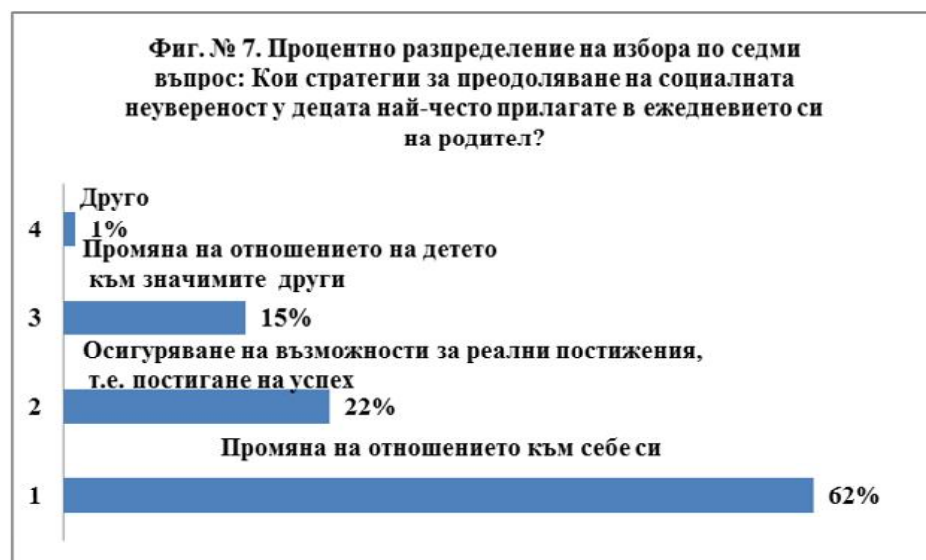
- 1 – разбиране на своеобразието на вътрешния свят на детето
- 2 – приемане на детската индивидуалност
- 3 – съответствие между изисквания и очаквания към детето
- 4 – гъвкавост, последователност и съгласуваност

- при преодоляване на афективността (раздразнение, недоволство, тревога, безпокойство, страх), тревожността и доминантността (безотговорност, категоричност, авторитарност)
- 5 – просоциалност и доверие към възможностите на детето

1 – изслушване на детето
 2 – подпомагане на детето в придобиване на увереност в себе си, а не заставяне да действа според чуждо желание
 3 – приемане на чувствата на детето, без оценяване и без обсъждане

4 – подкрепа, изразяване на увереност във възможностите на детето само да разреши своите проблеми
 5 – възприемане на детето като самостоятелна личност и насърчаване на детските прояви при поемане на отговорност за собствен избор

В началото на тази серия неслучайно е поставен въпрос, свързан разкриване на приоритетите на комуникацията и общуването в семейството. Базисът на детските представи за себе си, околните и света се поставя в семейството. Основните инструменти за постигането му са общуването и взаимодействието в условията на семейната среда. Определящо значение за развитието на детето имат емоционалните му връзки с другите хора. Още в младенчеството и в ранна възраст възникват отношения на привързаност, отличаващи се с особена избирателност. Според психолозите Доналд Уиникуйт, Василка Манова-Томова и др. някои от тях остават субективно ценни и по-важни от другите, а и вероятно върху тях се изгражда основата на бъдещите отношения с връстници и възрастни. Резултати от проведени изследвания показват, че липсата на подобни връзки води до трудности в общуването. Емоционалните отношения свързват детето с околните, които най-често общуват с него. Особеностите на взаимодействието с близките, степента на тяхната отзивчивост към удовлетворяване на детските потребности в значителна степен определят характера на отношенията с другите и със средата. В този контекст се вписват и могат да бъдат интерпретирани изведените от анкетираните в комплекс три

ведещи приоритета на комуникацията и общуването в семейството (фиг. 5.): разбиране на своеобразието на вътрешния свят на детето – 31%; приемане на детската индивидуалност – 29% и съответствие между изисквания и очаквания към детето – 25%. Изборите четири и пет са относително по-малко предпочитани. Само 9% фаворитизират гъвкавостта, последователността и съгласуваността при преодоляване на афективността (раздразнение, недоволство, тревога, безпокойство, страх), тревожността и доминантността (безотговорност, категоричност, авторитарност). За 6% значим приоритет е просоциалността и доверието към възможностите на детето. Ниската честота на избори 4 и 5 е отправна точка за размисъл относно варианти за подпомагане на родителите при преосмисляне на насочеността им към тях, тъй като ефектите от постигането им са значими за възпитаването на социална увереност.

Чрез втория въпрос от серията се цели дефиниране на модели на вътрешна позиция на родителя по отношение на детската индивидуалност. Тук респондентите използват изслушването на детето (32%). Този модел може да се интерпретира в контекста на възможностите чрез него да се изрази уважение към индивидуалността, към споделените гледни точки, мнения, проекти. Вниманието към споделената позиция от детето е израз на приемането му като субект на общуването и равнопоставен партньор в него. По този начин чрез модела се подкрепя позитивната оценка на „Аз-а“. Вторият по значимост избор на родителите е свързан с подпомагане на детето в придобиване на увереност в себе си, а не заставяне да действа според чуждо желание – 25%. Той свидетелства за насочеността на семейното възпитание към насърчаване на изяви на индивидуалността като предпоставка за осъзнаване на нейната неповторимост. А това е основа за придобиване на положителен опит от самопознание и самоутвърждаване. Третият избор тук свидетелства за ориентация към модел на вътрешна позиция, в основата на който стои приемането на чувствата на детето, без оценяване и без обсъждане. Той е значим за 18% от изследваните. Приемането и одобрението предпоставят формиране на чувство за собствена значимост. Същевременно прилагането на този модел е инструмент за опознаване на вътрешния свят на чувствата и състоянията и е възможност за овладяване на начини за анализирането и регулирането им.

Четвъртият по значимост за родителите избор е маркер за насочеността им към модел на подкрепа и изразяване на увереност във възможностите на детето само да разреши своите проблеми (16%). Възпитателните ефекти от прилагането му се свързват с насърчаване на проявите на самостоятелност и автономност, които са конституиращи компоненти на профила на социално увереното дете. Въз основа на представените на фиг. 6. обобщени данни може да се изведе интересна констатация: едва 9% от респондентите оценяват като важен модела, в чиято основа стои възприемането на детето като самостоятелна личност и се насърчават детските прояви при поемане на отговорност за собствен избор. Това е отправна точка за педагогическо консултиране, чрез което да се постигне убеденост, че е необходимо особено внимание към инициативите на детето и доброжелателно реагиране на действията му.

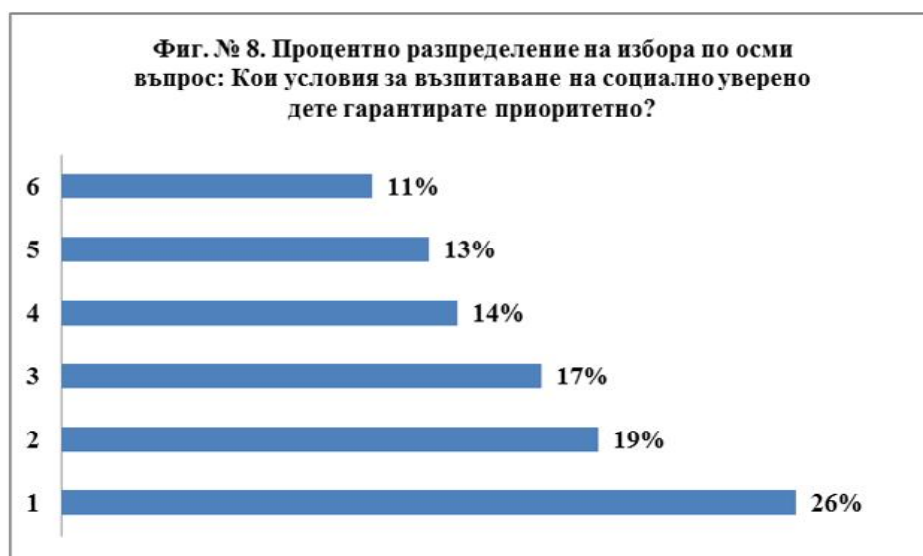
Чрез последния въпрос, свързан с третия тематичен център на изследването, се цели да се установят значимите за родителите стратегии за преодоляване на детската социална неувереност. Той осигурява възможност на родителите за споделяне на добри практики и опит. Съгласно направените избори тук приоритетна е стратегията, свързана с промяна на отношението към себе си. 62% от респондентите я прилагат в условията на семейното възпитание. Тази тенденция е важна, защото отношението към себе си или към определени свои качества всъщност е самооценка или афективна оценка на „Аз-образа“. Тя може да притежава различна интензивност и е лично съждение за собствената ценност, което определя нагласите на личността. За да бъде позитивна, тя следва да отразява самоуважението, усещането за собствената ценност и положителното отношение към себе си. Затова усилията на отговорното родителство в тази посока следва да бъдат адмирирани и подкрепяни.

Втори по степен на значимост за анкетираните избор тук е свързан с осигуряване на възможности за реални постижения, т.е. постигане на успех – 22%. Очевидно всеки пети родител оценява значимостта на преживяванията, породени от постигнат успех, като важни за изграждане на позитивната концепция на детето за собствените му възможности и полага целенасочени усилия да ги гарантира в условията на семейното възпитание.

На трето място по степен на значимост родителите поставят стратегията за промяна на отношението на детето към значимите други. Този избор правят 15% от анкетираните. Очевидно те осъзнават, че в условията на семейното възпитание е важно да се създават възможности за преживяване на общност с другите и радост от общуването с тях. Това е инструмент за диференциране на „Аз-а“, за противопоставянето на другите, за заемането на активна позиция в разнообразни социални отношения, където „Аз“ се проявява и функционира наравно с другите.

Общуването в семейството осигурява необходимите предпоставки за формиране на собствени нагласи, идеи, възгледи за уверено взаимодействие със социалния свят. То подпомага процеса на осмисляне на норми и правила и превръщането им в личностна характеристика. Формирането на отношение към нормите на социално уверено поведение се подготвя чрез възприемане на ограниченията и контрола, които възрастните налагат. Тук целесъобразно е очертаването на разумни граници, които да бъдат ориентири на детето. При поставянето им следва да се отчитат правила, съобразени с детската жизненост и динамичност. Необходимо е те да се приемат като неизменни характеристики на детето, което търси начини да утвърди своята индивидуалност. Самоутвърждаването следва да бъде подкрепяно и насърчавано като важен аспект на базисната социална способност „адаптивност“. Утвърждаването на собствената идентичност е значим компонент на представата за себе си. Тя е съществено условие за постигане на душевен комфорт и здраве като аспекти на изконното право на живот в хармония със средата.

Четвъртият тематичен изследователски център на проучването е свързан с установяване на възпитателната компетентност на родителите за позитивна подкрепа на социално-личностното развитие на детето. Реализира се чрез последните три въпроса от анкетната карта. Получените резултати са обобщени и онагледени чрез фиг. 8., 9. и 10.

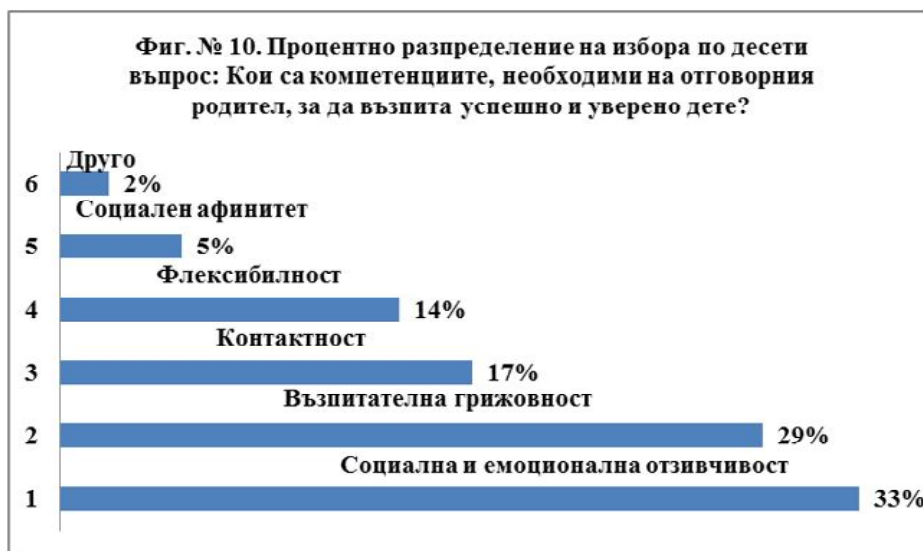
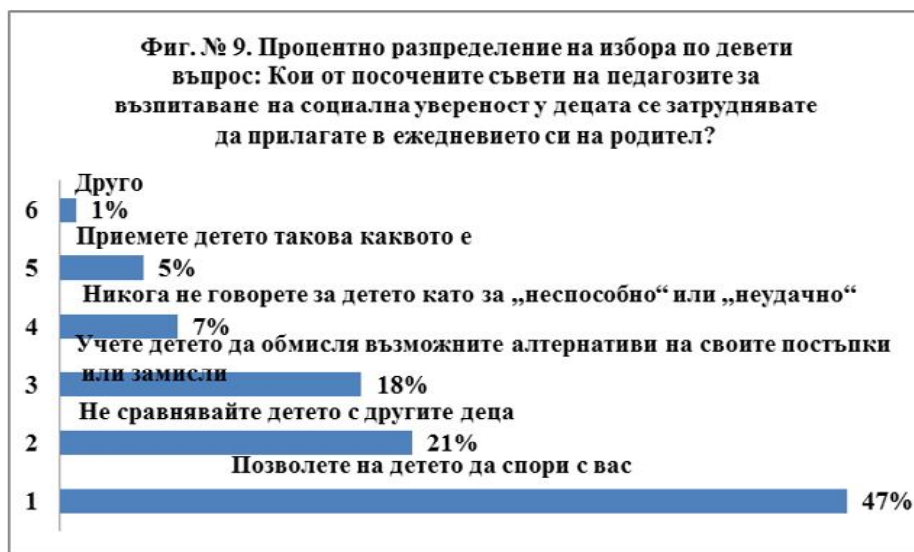

Легенда фиг. № 8.

- 1 – фиксиране на вниманието върху положителните страни на детската личност
- 2 – оценка на постиженията на детето чрез съпоставяне на успеха му преди и сега, а не чрез сравняване с другите
- 3 – емоционална подкрепа – одобрение с поглед, усмивка, шега, стимулираща оценка „Знам, че ще успееш“, „Уверен съм, че можеш“
- 4 – гарантиране на вариативност на житейски ситуационни моменти като предпоставка за формиране на адекватна самооценка чрез предлагане на повече възможности за успешна изява
- 5 – доброжелателно и доверително отношение към детето – доверието провокира емоционален отклик и стимулира развитието
- 6 – осигуряване на възможности за промяна на позицията на детето чрез общуване и взаимодействие в разновъзрастни екипни общности

Чрез въпрос № 8. се цели да се проучат приоритетите на семейното възпитание, свързани с осигуряване на комфортни за детето условия, които стимулират проявите на социална увереност. Представените във фиг. 8. резултати очертават като най-значима за родителите ориентацията към фиксиране на вниманието върху положителните страни на детето. За 26% от анкетираните това е водеща предпоставка за преодоляване на социалната неувереност. Същевременно на основата на обобщените чрез фиг. 8. данни може да се дефинира комплекс от условия, които допълват посочения като водещ избор. Тук различията в относителната честота между втори и трети и четвърти, пети и шести избор не са големи. Те могат да се интерпретират в тяхната взаимна връзка и обусловеност. Оценката на пости-

женията на детето чрез съпоставяне на успеха му преди и сега, а не чрез сравняване с другите е условие, което гарантира всеки пети анкетиран родител (19%). То се допълва от осигуряване на емоционална подкрепа – одобрение с поглед, усмивка, шега, стимулираща оценка „Знам, че ще успееш“, „Уверен съм, че можеш“. Към него се стремят 17% от респондентите.

Центрирането върху положителните страни и постиженията на детето е водеща идея, целенасочено пропагандирана като перспективна и значима в съвременните педагогически и психологически изследвания. Реализирането ѝ във възпитателното пространство на семейството и предучилищните институции е шанс за подкрепа на позитивния „Аз-образ“ на детето. Това не е възможно без необходимата емоционална подкрепа на значимите възрастни. Формирането на позитивни представи за индивидуалността в условията на семейната среда се свързва с осигуряване на диференцирани и емоционално положително обогатени стимули, които насочват към сравняване и оценяване на силните страни на собствените прояви. Това е постижимо чрез поясняване на чувствата и гледните точки във вербален план, чрез ненаатрапено съветничество при демонстриране на обич и загриженост. Топлата и непринудена атмосфера в семейството стимулира детето към свободно изразяване на наученото за себе си и другите. Същевременно не бива да се подценява и фактът, че важно условие за оптимално (интелектуално, емоционално и социално) развитие е целесъобразната организация на семейната среда, която следва да има стимулиращ характер и да осигурява личностнозначими взаимодействия в разнообразни ситуации, които са положително емоционално наситени. Чрез активното включване в тях се подготвя

натрупване на опит за общуване и взаимодействие с другите, който позволява на детето с по-голяма увереност да различава ситуации, в които строгите правила могат да бъдат трансформирани и адаптирани към конкретните условия с оглед постигане на успех. Именно в този контекст може да се интерпретира значимостта на поставения на четвърто място избор, чрез който 14% от анкетираните уточняват, че за тях е важно гарантирането на вариативност на житейски ситуационни моменти, тъй като те предпоставят формиране на адекватна самооценка чрез предлагане на повече възможности за успешна изява. Тук демонстрираната възпитателна компетентност се проявява и в допълнението, което правят към така очерталия се комплекс от фактори 13% от респондентите. Те добавят доброжелателно и доверително отношение към детето. Вероятно логиката, която следват, произтича от разбирането, че доверието провокира емоционален отклик и стимулира развитието.

Списъкът от предпочитания с близки относителни стойности завършва шести избор. 11% от анкетираните декларират, че приоритетно насочват своите усилия към осигуряване на възможности за промяна на позицията на детето чрез общуване и взаимодействие в разновъзрастови екипни общности. Вероятно те срещат затруднения да го постигнат в условията на семейната среда, но намеренията им в тази посока целенасочено и последователно се подкрепят от предучилищните образователни институции. Защото формирането на оценъчно отношение, на самооценка на собствените действия и на оценка на действията на другите е важен източник за осъзнаване на „Аз-а“ като субект на дейност. Придобитият опит и позитивните представи за себе си са основа за овладяване на начини за взаимодействие с връстниците, които осигуряват успешна социална адаптация. В условията на екипно сътрудничество детето моделира отношения в нагледно-действен план, започва полесно да се ориентира в тях. Придобива позитивен опит от съвместните действия. Усвоява поетапно нови способности на поведение в проблемни ситуации. Но позитивният процес на изменение в общуването и взаимодействието не протича автоматично. Той е възможен, ако възрастният емоционално съпребивава с детето, като приема неговите нагласи и изразява искрена увереност във възможностите му, създавайки атмосфера на взаимно разбиране.

Чрез втория въпрос от последната тематичноцентрирана към възпитателната компетентност серия се цели да се установят затрудненията, които родителите срещат при насърчаването на проявите на социална увереност в условията на семейната среда. Данните са обобщени и онагледени чрез фиг. № 9. 47% от респондентите заявяват, че за тях сериозно предизвикателство са ситуациите, в които встъпват в спор с детето. Очевидно тук се очертават теми за педагогическо консултиране, чрез които да се предложат варианти на стратегии в подкрепа на възпитателната компетентност на родителите, тъй като аспект на социалната увереност е оценяването на собствената значимост и автономност. Това означава, че за детето е важно да може да убеди другите в нещо значимо за него и да получи шанс да постъпи така, както счита за необходимо. Мъдрият родител следва да използва спора като инструмент за зареждане на детето с амбиция да отстоява позиция и да защитава своя гледна точка с помощта на разумни аргументи.

Чрез втория избор 21% от анкетираните посочват, че се затрудняват в ситуации, в които оценяват постъпките и постиженията на своето дете, сравнявайки го с неговите връстници. Значимостта оценяването да се основава на съпоставката на успеха преди и сега бе коментирана във връзка с анализа на резултатите, получени за въпрос № 8. Тук се констатира противоречие между намерения и реализация (позиция 2 във фиг. 8. и 9.), което може да бъде отправна точка за педагогическо консултиране, насочено към постигане на устойчивост на отношението към този аспект на възпитателната компетентност на родителите. Защото такъв подход гарантира възможност в условията на семейното възпитание детето да се научи да сравнява себе си днес със себе си вчера и да вижда себе си в утрешния ден. А това е шанс да се промени към по-добро, тъй като пред него се разкриват перспективи за развитие, които са благоприятна основа за формиране на увереност в своите сили и възможности.

Третата по степен на честота трудност, която срещат родителите, е свързана с формиране на умения в детето за обмисляне на възможните алтернативи на собствените постъпки или замисли. 18% от анкетираните имат нужда от професионална подкрепа, за да развият необходимата възпитателна компетентност, която да им позволи да прилагат успешно и уверено целесъобразни инструменти, чрез които да гарантират успешно прилагане на стратегии за съвместно с детето обмисляне на алтернативни цели и възможности за осъществяването им. Педагогът следва внимателно да обмисли и представи аргументи в тази посока, тъй като залози тук са конструктивни изменения в детската личност, които са свързани с провокиране на особено отношение към собствените перспективи. Реали-

зирането на този подход в условията на семейното възпитание гарантира постигане на развиващ ефект, даже и при възможен неуспех на детето и чувството на неувереност в себе си, тъй като поставени в такъв контекст те не ще носят тотален характер, а по-скоро логично ще се включат в картината на света.

Избори четири и пет свидетелстват, че малка част от съвременните родители срещат трудности да приемат детето такова каквото е (5%) и да не говорят никога за него като за „неспособно“ и „неуспешно“ (7%). Въпреки че разгледани по отделно те имат малък относителен дял, обединени, очертават предизвикателство, което не бива да се подценява от педагогическата ни общност. Защото често възрастните искат детето да притежава конкретни достойнства, които самите те особено ценят. Стремейки се към формирането на тези качества, те не забелязват или не оценяват други, които детето реално притежава. Очевидно учителят следва деликатно да внуши на родителите, че всички малки победи на детето над самото себе си не бива да остават незабелязани от семейството. Възрастният следва да цени всичко, даже да няма интерес в определената област или да очаква други постижения. Това е отговорната възпитателна перспектива пред родителя, която намира израз в ежедневна подкрепа на увереността на растящата индивидуалност в собствените ѝ сили и възможности.

Чрез последния въпрос, включен в анкетната карта, се цели да се установи мнението на родителите за значимите компетенции, които трябва да притежават, за да възпитат социално уверено дете. Данните са обобщени и онагледени чрез фиг. 10. С близка честота се фаворитизират първи и втори избор – социална и емоционална отзивчивост (33%) и възпитателна грижовност (29%). Те са следвани от контактността, декларирана от 17% от респондентите като значима, и флексибилността (14%). Социалният афинитет е предпочетен от всеки двадесети анкетиран. По този начин се поставят вижданията на родителите за водещите компетенции, които им позволяват ефективно да преодолеят проявите на социална неувереност в условията на семейното възпитателно пространство. Те следва да се интерпретират като проекция на родителската отговорност и защитена възпитателна амбиция за позитивна подкрепа на успешното и уверено дете, което е устремено към утвърждаване на собствената си индивидуалност в социокултурното обкръжение.

Анализът на резултатите от реализираното проучване позволява да се формулират следните **обобщения и констатации**:

1. Изследваните съвременни родители по категоричен начин осъзнават необходимостта от ранно възпитаване на социална увереност. Приемането на този важен ангажимент от семейството като аспект на отговорността му към стремящата се към социално утвърждаване растяща индивидуалност е предпоставка за разгръщане на възпитателни взаимодействия в условията на семейната среда, насочени към позитивна подкрепа на успешната социална адаптация на детето.

2. Съдържателният аспект на родителската визия за развитие на детето включва комплекс от основополагащи за индивидуалността му представи, сред които приоритетно се акцентира върху адаптивността и идентичността. Те се допълват от фаворитизираните персонални и социални компетенции, сред които в условията на съвременното семейно възпитание преимуществено се следват и гарантират тези за самоутвърждаване, индивидуална и групов идентичност, взаимодействие в социален контекст, ценностно ориентиране и поемане на отговорност. По този начин се дефинира комплексът от представи, умения и отношения, конституиращи плана на семейството за развитие на детето в социален аспект. На тази основа могат да се търсят възможности за синхронизиране с педагогическото планиране с цел постигане на обща възпитателна перспектива, която да гарантира необходимата за всяко дете индивидуална подкрепа на успешното му социално развитие.

3. Инструменталният ресурс на семейното възпитание за насърчаване на детската социална увереност функционира целесъобразно в условията на комуникацията и общуването между родители и деца. Приоритетите, към които е насочено вниманието на отговорното родителство, са свързани с разбиране своеобразието на вътрешния свят на детето, приемане на детската индивидуалност и съответствие между изисквания и очаквания към детето. Те са обвързани с дефинираните като най-често прилагани модели на вътрешна позиция на родителя по отношение на детската индивидуалност: изслушването на детето като израз на уважение към неговата индивидуалност и акт на внимание към споделените гледни точки, мнения, проекти, позиции е обвързано с моделиране на нагласи за приемането му като субект на общуването и равнопоставен партньор в него и моделиране на позитивната оценка на „Аз-а“; подпомагането на индивидуалността да придобие увереност в себе си, а не подчиняването ѝ на чуждо желание като проекция на устойчивост на отношението към ценността на

детето и осъзнат хоризонт за придобиване на положителен опит от самопознание и самоутвърждаване. В стратегически план тези модели са защитени чрез споделените добри практики и опит за ефективно преодоляване на социалната неувереност чрез целенасочена промяна на отношението на детето към себе си.

4. Възпитателната компетентност на родителите за позитивна подкрепа на социално-личностното развитие на детето се проявява чрез декларираната насоченост към приоритетно осигуряване на необходимите за възпитаване на социално уверено дете условия. Сред тях се фаворитизира гарантирането на целенасочено внимание към положителните страни на детето. То се допълва от комплекса, включващ оценяване на постиженията на детето чрез съпоставяне на успеха му преди и сега, а не чрез сравняване с другите, осигуряване на емоционална подкрепа, гарантиране на ситуации на успех, доброжелателно и доверително отношение, общуване и взаимодействие в разновъзрастни екипни общности.

Самоанализът на възпитателната дейност и резултатите от нея са важни аспекти на компетентността на родителите за позитивна подкрепа на успешното и уверено дете. Рефлексирането позволява да се очертаят отправни точки за подкрепа на индивидуалната амбиция на отговорния родител за надграждане на собствения му опит за компетентна подкрепа на успешната социална адаптация на развиващата се индивидуалност. Тук могат да бъдат открити отправни точки за педагогическо консултиране, споделени в хода на направения по-горе анализ на резултатите от констативното проучване.

Заклучение

Анализът на резултатите от проведеното анкетно проучване позволява да се очертаят опори за формулиране на съвместни цели за гарантиране на успешната социална адаптация чрез партниращо осигуряване на възможности за хармоничното взаимодействие със себе си, с хората и със заобикалящия свят, реализирани на основата на усвояване на позитивен социален опит в процеса на съдържателни и привлекателни дейности. Съдържанието на формулираните обобщения и констатации задава отправни точки за постигане на съответствие между проектите на учителя и семейството за развитие на детето. Същевременно предпоставя извеждане на актуални проблемни полета за педагогическо консултиране, ориентирано към постигане на възпитателна компетентност и убеденост в значимостта на последователната подкрепа на конструктивните личностни изменения, водещи до преодоляване на социалната неувереност.

ЛИТЕРАТУРА

Василев 2018: Василев, Г. Драма техники за възприемане, разбиране, осмисляне и интерпретиране на художествен текст (подготвителни за училище групи и 1.– 4. клас). // *Синтез на изкуствата при работа с художествен текст за развитието на вниманието към четенето (подготвителни за училище групи и 1.– 4. клас)*. В. Търново: Exlibris. // **Vasilev 2018:** Vasilev, G. Drama tehniki za vazpriemane, razbirane, osmislyane i interpretirane na hudozhestven tekst (podgotvitelni za uchilishte grupi i 1.–4. klas). // *Sintez na izkustvata pri rabota s hudozhestven tekst za razvitiето na vnimanieto kam cheteneto (podgotvitelni za uchilishte grupi i 1.– 4. klas)*. V. Tarnovo: Exlibris.

Гроздев 2017: Гроздев, К. Игрите с пясък за възпитаване на здравна култура в предучилищна възраст. // *Педагогически алманах*, 25 (1), с. 102–109. // **Grozdev 2017:** Grozdev, K. Igrite s pyasak za vazpitavane na zdravna kultura v preduchilishtna vazrast. // *Pedagogicheski almanah*, 25 (1), s. 102–109.

Гърмидолова 2014: Гърмидолова, М. Съвременни стратегии за обучение на учениците в средната училищна възраст. // *Педагогически алманах*, 22 (2), с. 218–238. // **Garmidolova 2014:** Garmidolova, M. Savremenni strategii za obuchenie na uchenitsite v srednata uchilishtna vazrast. // *Pedagogicheski almanah*, 22 (2), s. 218–238.

Гюров 2006: Гюров, Д. *Педагогическото взаимодействие. Иновационен модел за изграждане на единна социално-педагогическа система „Детска градина– училище“*. УИ „Св. Кл. Охридски“: София, -516 с. // **Gyurov 2006:** Gyurov, D. *Pedagogicheskoto vzaimodeystvie. Inovatsionen model za izgrazhdane na edinna sotsialno-pedagogicheska sistema “Detska gradina– uchilishte”*. UI “Sv. Kl. Ohridski”: Sofia, -516 s.

Йорданова 2005: Йорданова, Д. *Семейството за езиковата култура на учениците от I–IV клас*. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, -55 с. // **Yordanova 2005:** Yordanova, D. *Semeystvoto za ezikovata kultura na uchenitsite ot I–IV klas*. V. Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, -55 s.

Йорданова и др. 2013: Йорданова, Д. и др. Модел за усъвършенстване на правоговорните умения на ученици в I–IV клас и на техните родители в процеса на общуване. // *Синергетични модели на образователни*

технологии във висшето педагогическо образование. В. Търново: Слово, 2013, с. 86–114. // **Yordanova 2013:** Yordanova, D. Model za usavarshenstvane na pravogovornite umenia na uchenitsi v I–IV klas i na tehните родители v protsesa na obshtuvane. // *Sinergetichni modeli na obrazovatelni tehnologii vav vissheto pedagogicheskoto obrazovanie.* V. Tarnovo: Slovo, 2013, с. 86–114.

Йорданова 2016: Йорданова, Д. *Въпроси на обучението по български език в 1.–4. клас.* В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, -194 с. // **Yordanova 2016:** Yordanova, D. *Vaprosi na obuchenieto po balgarski ezik v 1.–4. klas.* V. Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, -194 s.

Кон 2001: Кон, И. С. *Этнография родительства.* Москва: Высшая школа. -199 с. // **Кон 2001:** Кон, I. S. *Etnografiya roditelystva.* Moskva: Vysshaya shkola. -199 s.

Кънева 2005: Кънева, П. Учебникът по английски език за втори клас “Blue skies” – предпоставка за усвояване на някои компенсаторни стратегии за общуване. // *Научни трудове на Русенския университет*, том 44, серия 6.3., ред. проф. В. Иванов и др. Русе: РУ „Ангел Кънчев“, 2005, с. 101. // **Kaneva 2005:** Kaneva, P. Uchebnikat po angliyski ezik “Blue skies” – predpostavka za usvoyavane na nyakoi kompensatorni strategii za obshtuvane. // *Nauchni trudove na Rusenskia universitet*, tom 44, seria 6.3., red. prof. V. Ivanov i dr., Ruse: RU “Angel Kanchev”, 2005, s. 101.

Минчева 2010: Минчева, И. *Методика на обучението по математика в началното училище – специална част, избрани глави от общата част.* Прераб. и доп. изд. Пловдив: Астарт. // **Mincheva 2010:** Mincheva, I. *Metodika na obuchenieto po matematika v nachalnoto uchilishte – spetsialna chast, izbrani glavi ot obshtata chast.* Prerab. i dop. izd. Plovdiv: Astarta.

Мойнова 1999: Мойнова, М. *Играта и изобразителната дейност.* В. Търново: Знак’94, -55 с. // **Moinova 1999:** Moinova, M. *Igrata i izobrazitelnata deynost.* V. Tarnovo: Znak’94, -55 s.

Мойнова 2016: Мойнова, М. *Детската рисунка като феномен на културата.* В. Търново: Екслибрис студио, -239 с. // **Moinova 2016:** Moinova, M. *Detskata risunka kato fenomen na kulturata.* V. Tarnovo: Ekslibris studio, -239 s.

Овчарова 2006: Овчарова, Р. В. *Родительство как психологический феномен.* Москва: Московский психолого-социальный институт. -496 с. // **Ovcharova 2006:** Ovcharova, R. V. *Roditelystvo kak psihologicheskii fenomen.* Moskva: Moskovskiy psihologo-sotsialnyy institut. -496 s.

Петрова 2008: Петрова, В. Усъвършенстване на устната реч на 5–7-годишните в подготовката им по четене и писане. // *Педагогически алманах*, 16 (1), с. 209–234. // **Petrova 2008:** Petrova, V. Usavarshenstvane na ustnata rech na 5–7-godishnite v podgotovkata im po chetene i pisane. // *Pedagogicheski almanah*, 16 (1), s. 209–234.

Петрова 2010: Петрова, В. Граматически или логически игри за предучилищно образование. // *Педагогически алманах*, 18 (2), с. 225–236. // **Petrova 2010:** Petrova, V. Gramaticheskii ili logicheskii igri za preduchilishtno obrazovanie. // *Pedagogicheski almanah*, 18 (2), s. 225–236.

Петрова 2012: Петрова, В. *Развитие на речта в предучилищна възраст.* В. Търново: Слово, -215 с. // **Petrova 2012:** Petrova, V. *Razvitie na rechta v preduchilishtna vazrast.* V. Tarnovo: Slovo, -215 s.

Петрова 2013: Петрова, К. Интерактивни технологии за приобщаване на 5–7-годишните деца към националните традиции. // *Сб. от Юбилейна международна научна конференция „50 години Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“ 1963–1913*, Велико Търново, 10 май 2013 г. Ред. Р. Кузманова-Каргалова, Р. Христова-Коцева, Г. Бонева. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, с. 142–147. // **Petrova 2013:** Petrova, K. Interaktivni tehnologii za priobshavane na 5–7-godishnite detsa kam natsionalnite traditsii. // *Sb. ot Yubileynna mezhduнародna nauchna konferentsia „50 godini Velikotarnovski universitet “Sv. sv. Kiril i Metodiy” 1963–1913*, Veliko Tarnovo, 10 may 2013 g. Red. R. Kuzmanova-Kartalova, R. Hristova-Kotseva, G. Boneva. V. Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, s. 142–147.

Прима, Филиппова, Кольцова и др. 2003: Прима, Е. В., Л. В. Филиппова, И. Н. Кольцова и др. *Развитие социальной уверенности у дошкольников.* Пособие для педагогов дошкольных учреждений. Москва: ВЛАДОС, -224 с. // **Prima, Filippova, Kolytsova i dr. 2003:** Prima, E. V., L. V. Filippova, I. N. Kolytsova i dr. *Razvitie sotsialnoy uverennosti u doshkolynikov.* Posobie dlya pedagogov doshkolnykh uchrezhdeniy. Moskva: VLADOS, -224 s.

Прима, Филипова, Молостова, Кольцова, Лебедев 2001: Прима Е. В., Л. В. Филипова, Н. Ю. Молостова, И. Н. Кольцова, Ю. А. Лебедев. *Развитие у шестилетних детей социальной уверенности.* Москва: Академия, -58 с. // **Prima, Filipova, Molostova, Kolytsova, Lebedev 2001:** Prima E. V., L. V. Filipova, N. Yu. Molostova, I. N. Kolytsova, Yu. A. Lebedev. *Razvitie u shestiletnih detey sotsialnoy uverennosti.* Moskva: Akademia, -58 s.

Стефанова 2017: Стефанова, Е. Гражданска и социална компетентност при възприемане на света в начална училищна възраст. // *Педагогически новости*, Русе, бр. 1, с. 38–70. // **Stefanova 2017:** Stefanova, E. Grazhdanska i sotsialna kompetentnost pri vazpriemane na sveta v nachalna uchilishtna vazrast. // *Pedagogicheski novosti*, Ruse, br. 1, s. 38–70.

Чуховска 2013а: Чуховска, Д. Комуникацията в сутрешния кръг за развитие на социални умения на 5–6-годишните. // *Педагогически алманах*, 21 (2) с. 82–89. // **Chuhovska 2013a:** Chuhovska, D. Komunikatsiyata v sutreshnia krag za razvitie na sotsialni umenia na 5–6-godishnite. // *Pedagogicheski almanah*, 21 (2), s. 82–89.

Чуховска 2013б: Чуховска, Д. Себеактуализация и възприемане на собствената ценност при 6–7-годишните чрез развитие на груповата идентичност. // *Втори научен семинар на докторанти, постдокторанти и млади учени на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“*. В. Търново: Фабер, с. 320–326. // **Chuhovska 2013b:** Chuhovska, D. Sebeaktualizatsia i vazpriemane na sobstvenata tsennost pri 6–7-godishnite chrez razvitie na grupovata identichnost. // *Vtori nauchen seminar na doktoranti, postdoktoranti i mladi ucheni na VTU „Sv. sv. Kiril i Metodiy“*. V. Tarnovo: Faber, s. 320–326.

Чуховска 2016: Чуховска, Д. Гещалтконцепция в образователния процес. // *Педагогически алманах*, 24 (2), с. 252–259. // **Chuhovska 2016:** Chuhovska, D. Geshtaltkontseptsia v obrazovatelnia protses. // *Pedagogicheski almanah*, 24 (2), s. 252–259.

Mincheva, Dochkova 2009: Mincheva, I., J. Dochkova. Educational Mathematical Internet Games for Pupils of Preschool and Primary School Age. // *Proceedings, Education. MASSEE International Congress on Mathematics*. Dodunekov, S & V. Erakovic (ed.). MICOM 2009, Ohrid, pp. 72–78.

ПРИЛОЖЕНИЕ

АНКЕТНА КАРТА

Уважаеми родители,

Предлагаме Ви да попълните представената по-долу анкета, като се надяваме на искрени отговори. Анкетата е анонимна и се провежда за целите на педагогическо изследване.

Предварително Ви благодарим за участието!

1. Приемате ли за своя отговорност възпитаването на социално уверено дете?

- Да
- Не
- Не мога да преценя

2. Кои са основополагащите за индивидуалността на детето представи и умения, които желаете да постигнете в условията на семейното възпитание?

- идентичност
- адаптивност
- инициативност
- креативност
- друго

3. Може ли да споделите кои според Вас са водещите персонални компетенции, които се стремите да подготвите в детето.

- за самоутвърждаване
- за мотивиране
- за опознаване на партньори
- за индивидуална и групов идентичност

4. Кои социални компетенции на детето фаворизирате?

- взаимодействие в социален контекст
- ценностно ориентиране
- поемане на отговорност
- работа в екип

5. Кои са приоритетите на комуникацията и общуването в семейството?

- разбиране на своеобразието на вътрешния свят на детето
- приемане на детската индивидуалност

- съответствие между изисквания и очаквания към детето
- гъвкавост, последователност и съгласуваност при преодоляване на афективността (раздразнение, недоволство, тревога, безпокойство, страх), тревожността и доминантността (безотговорност, категоричност, авторитарност)
- просоциалност и доверие към възможностите на детето

6. Кои модели на вътрешна позиция на възрастен приоритетно прилагате по отношение на детската индивидуалност?

- изслушване на детето
- подпомагане на детето в придобиване на увереност в себе си, а не заставяне да действа според чуждо желание
- приемане на чувствата на детето, без оценяване и без обсъждане
- подкрепа, изразяване на увереност във възможностите на детето само да разреши своите проблеми
- възприемане на детето като самостоятелна личност и насърчаване на детските прояви при поемане на отговорност за собствен избор

7. Кои стратегии за преодоляване на социалната неувереност в децата най-често прилагате в ежедневието си на родител?

- осигуряване на възможности за реални постижения, т.е. постигане на успех
- промяна на отношението на детето към значимите други
- промяна на отношението към себе си
- други:.....

8. Кои условия за възпитаване на социално уверено дете гарантирате приоритетно?

- доброжелателно и доверително отношение към детето – доверието провокира емоционален отклик и стимулира развитието
- емоционална подкрепа – одобрение с поглед, усмивка, шега, стимулираща оценка „Знам, че ще успееш“, „Уверен съм, че можеш“
- фиксиране на вниманието върху положителните страни на детската личност
- оценка на постиженията на детето чрез съпоставяне на успеха му преди и сега, а не чрез сравняване с другите
- осигуряване на възможности за промяна на позицията на детето чрез общуване и взаимодействие в разновъзрастови екипни общности
- гарантиране на вариативност на житейски ситуационни моменти като предпоставка за формиране на адекватна самооценка чрез предлагане на повече възможности за успешна изява

9. Кой от посочените съвети на педагозите за възпитаване на социална увереност в децата се затруднявате да прилагате в ежедневието си на родител?

- Не сравнявайте детето с другите деца.
- Приемете детето такова каквото е.
- Учете детето да обмисля възможните алтернативи на своите постъпки или замисли.
- Никога не говорете за детето като за „неспособно“ и „неудачно“.
- Позволете на детето да спори с вас.
- Друго: .....

10. Кои са компетенциите, необходими на отговорния родител, за да възпита успешно и уверено дете?

- възпитателна грижовност
- социална и емоционална отзивчивост
- флексибилност
- контактност
- социален афинитет
- други